

Biblioteka
Kalipso

Naslov originala
Johanna Frid
Haralds mamma

Copyright
© **Johanna Frid 2023** by Agreement with Grand Agency
© 2024, za srpski jezik Odiseja

Objavlivanje ove knjige pomogao je Švedski savet za kulturu

KULTURRÅDET

Juhana Frid

Haraldova mama

Sa švedskog prevela
Slavica Milosavljević

Odiseja
Beograd, 2024

Mojoj braći i sestrama, razume se

*Tu si najdraže na svetu
Na velikom maminom krevetu
Mogu te grliti, držati,
Sjajnu ti budućnost predviđati;
Mali moj dvojniče, moj nespokoju –
Pozdravljam statuicu svoju
Od krvi, od ploti i radosti*

Sesil Sovaž¹

¹ Simon de Bovoar, *Drugi pol, II*, Životno iskustvo, BIGZ, Beograd, 1982, prevod Mirjane Vukmirović.

1

Neko je izgovorio moje ime, kao naredbu – ne kao da me pozdravlja već kao kad me proziva doktor na onkologiji. Smrtna presuda. To je bilo samo ime. Žena koja me je pozdravila posmatrala me je, manje-više, osmehujući se. Na sebi sam imala uske crne pantalone s faltama i svilenu bluzu, svilenkastu majicu obrublenu širokom čipkom i visoke svetle cipele od prevrnute kože. Preko ramena sam prebacila kaput. Boje šlaga, i francuski.

„E, zdravo”, rekla sam. O, ne. Usta su mi bila suva; jesam li to malo frfljala? „Nije baš bilo juče.”

„Pa, stvarno nije.”

Poslednji put smo se srele u oktobru. Ne, u septembru. Sad je bio decembar i ona je nosila ogromnu perjanu jaknu, termo-pantalone i zimske cokule. Ne bi se ni primetilo da je u ruci imala sekiru. Ako zatreba, mogla bi sekirom da se probije kroz norlandske šume i da usput zakolje medveda.

„Videle smo se jesenas”, rekla sam. Pokušala sam da zvučim samouvereno. Glas mi je bio suviše slab i napet. Parao mi je uši i pretvarao se u oštru iglu. Nadala sam se da me neće zagrliti jer bi to bila neka vrsta prikrivene kazne – bio bi to savršen zločin.

„Htela sam da se pozdravim uprkos svemu”, rekla je odlučno. „Stvarno sam htela.” Iz tog ugla lice joj je izgledalo čudno, kao da

je nekako nagriženo jakom svetlošću. Sunce je zaista sijalo previše intenzivno, kao da nešto zahteva. „Ma šta mislila o meni, moraš malo da se potrudiš. Da pokažeš osnovnu pristojnost. *Ja* mislim da je to veoma važno.”

„Stvarno se slažem”, lagala sam. Bez pitanja je izvukla stolicu – metalnu, njeno škripanje je slalo električne munje kroz moju glavu. „Mogu valjda ovde da sednem, ili?”, rekla je i sela. Život je groteskna predstava. Nadala sam se da sam beznačajni član komisije koji može da napusti salu u bilo kom trenutku. Ili amfiteatar. Koje god mesto da je u pitanju.

„I eto, opet se srećemo”, konstatovala je.

Bila sam član komisije koji ne može da napusti salu. Nalazile smo se na veoma malom aerodromu negde na severu Švedske. Zapravo najsevernije dokle možeš da stigneš a da ne dospeš u Norvešku ili Finsku. Kratko i jasno: Bile smo nigde. U blizini nije bilo ni skromnog naselja, lokalni saobraćaj skoro da nije postojao. Možda ovo čak i nije aerodrom – tu pistu je koristila i vojna avio-baza a mi smo tehnički bili u civilnom delu koji bi mogao da se nazove avio-stanica. Je li to zanimljiva tema za razgovor? Može li to biti osnova za razgovor? Zgrada, okolina?

„Ti si, znači, sad stigla”, rekla je. „Nisi bila ovde cele noći? Jesi li sedela ovde cele noći?”

„Stigla sam rano jutros.” Nije delovala oduševljeno.

„A ja sam došla kolima. Zimske gume. *Ja* sam vozila cele noći. Kroz celu zemlju.”

„Iz Smigehuka?” Prošla je golgotu, nadam se. „Zar to nije najjužniji špic Švedske?”

„Neko ovde baš cepidlači!” Smejala se onim svojim srdačnim smehom. „Ma, dovezla sam se iz Linšepinga. Propuštam rođendan

unuka da bih bila ovde.” Mučila se da otkopča rajsferšlus na jakni. „A nije da tokom godina nije bilo tih helikopterskih intervencija. Vozi tamo, vozi ’vamo, nije to smak sveta.”

„Pa to je neverovatno.” Jesam li mislila neverovatno kao fantastično ili kao malo verovatno? Nemaam pojma. „Bengt je takođe pošao? U niskom startu je?”

„*Bengt je na Ostrvu.*” Glas od čelika. „Moramo sad da posadimo rasad. Praziluk.” Oduvek sam mislila da je nadmeno to što porodičnu vikendicu naziva ostrvom, kao da postoji samo *jedno* ostrvo. Kao *prestonica*, ili *spasitelj*. Ili mama.

„Sad sadite krompir, zar ne?” Uopšte me nije zanimalo kad se sadi krompir. Leti? Javila mi se nejasna slika poletnih slugu u prugastim košuljama koji vedro i ritmično rade na njivi. Možda je to bilo sećanje na sliku s neke kese čipsa.

„Tek u aprilu.” Nisam uspela da aranžiram lice u nabore i nagovestim da mi je stalo do njene leje, njenog deprimirajućeg „gnezdaščeta” zbog kog sam poželela da me brzo obuzme senilna demencija. Sviš. Sunce je nemilosrdno sijalo praveći velike pravougaonike po podu. Okrenula je lice ka svetlosti i pokazala da *uživa*. Napolju zaista nije bilo ničeg da se vidi. Svetlucava snežna prostranstva. Pokušala sam da ustanem, ali njena mala meditacija se pokazala kao finta. Odmah me je šćepala.

„Čula sam da ideš u hotel”, rekla je. „Pa, shvatila sam da ti to voliš.” Opet se nasmejala i videla sam plombe u njenim ustima.

„Da, idemo.”

„Ti.”

„To je, zapravo, spa centar.” Htela sam da ustanem kako bih nagovestila da se razgovor privodi kraju.

„Ideš, znači?”

„Znaš, banja?” Lice joj je bilo skamenjeno. „Bazen. Sauna.” Pokušala sam da se setim još neke istaknute i očigledne osobine spa kompleksa, ali nisam uspela.

„Pa, neko to voli. Ja velim da je skupo. Kad možeš da se kupać i kod kuće.”

„Mi imamo tuš kabinu.”

„Da, moguće. Ima dosta otkako sam vas posetila.” Klimnula mi je, glava se zaglavila u pokretu kao kod starinske igracke.

„Zar si bila toliko davno da si zaboravila raspored prostorija?”, rekla sam i pokušala da se i sama srdačno nasmejem. Nije slušala.

„Spa centar, da. To neko treba i da plati.” Uzdahnula je. Da li je trebalo da kažem da sam uzela blanko zajam ili se kurvala da skupim te pare? Ili da joj samo začepim usta svojim poreskim prijavama?

„Ponekad prosto hoćeš sebi nešto da priuštiš. Da malo proslaviš.”

„Šta da proslaviš?” Imala je lice starog pušača, sa tankim borama oko usta. Upravo sam bila na intimnoj estetskoj hirurgiji i treba da „svečano otvorim” tu divotu. Prigušeno se nasmejala.

„Šta ono reče da hoćeš da proslaviš?” Volela bih da mogu da kažem da joj pogled opasno sija, vatrenožuto i suženih zenica, ali je i dalje bio kao jezero zatrovano kiselom kišom. „Šteta je davati tolike pare na takve stvari. Možda je i generacijsko pitanje. Kao to da uvek imaš poslednji model telefona.”

Njen izraz je brisao okolinu, pretvarao ju je u pozadinski šum, a ostale putnike koji su čekali u bezlične statiste. I dalje sam sedela na stolici sa koje nisam uspela da se podignem, htela sam da ustanem, ili barem da prekrstim noge, da zakačim pramen kose iza uha, ali bila sam neprijatno zaleđena. Htela sam da sakrijem lice

rukama. Au. Ona se polako zagrevala. Nastavila je, nezainteresovana za moje komentare.

„Što se nas tiče, ni slučajno nema bućkanja u bazenu. Mi ćemo pravac na *Ostrvo*. Tamo je i zimi prelepo. Ti to možda nisi videla? Bengt neće baš biti oduševljen što dolazimo, ali mislim da će otići u Linšeping na nekoliko dana. On će dobiti malo vremena da bude sam, a mi malo vremena samo za nas.” Smejala se širom otvorenih usta. Da li je ono što sam protumačila kao srdačan zapravo bio očajnički, histerični smeh?

„Samo ćemo da uživamo nedelju ili dve. Ili tri. Tako nam je dobro tamo. Dobro. Tamo nam je letos, na neki način, bilo mnogo dobro.” Skrenula je pogled. Počelo je da mi pulsira u slepoočnicama. „Ako se zanemari sve ostalo što se desilo.” Opet me je pogledala, sad joj je glas bio živahan.

„Moraš da gledaš napred! *Ostrvo* je blagotvorno mesto. Tako je. Mnogo nam znači. Već neko vreme pripada našoj porodici. Ponekad se godine skoro stapaju. Kad sedim tamo posle kasnog večernjeg kupanja dok sunce zalazi, a peškir je i dalje mokar, kao da čujem svog tatu kako me doziva. Nisam naročito sujeverna, ili duhovna, ili tako nešto”, uveravala me je. Nije bilo nikakve opasnosti da je doživim kao duhovnu.

„A opet, drugi put imam osećaj da su deca još mala. Moj sinčić je umeo satima da bude napolju! Po svakakvom vremenu! Taj nije osećao hladnoću. Mogao je po ceo dan da bude u kupaćim gaćama. Ili samo sa šeširom. Bilo kakvim šeširom. Da, možeš da zamisliš – a možda i ne možeš – kao mali je bio tako srećan. Plivao je kao foka. Penjao se kao majmun. Stalno je razvlačio svoju pišicu, bio je tako radoznao. Znaš kakvi dečaci mogu da budu. Zanima ih sve od atomskog istraživanja do toga kako se prave

deca. Bio je tako sladak. A bogami i prava opasnica. Bio je i drčan. Jednom je u poljskom ve-ceu ležao mrtav pacov, i on je uleteo unutra – *uleteo je* – izvadio ga i izbacio napolje! A onda je, naravno, bila i sahrana. Tako je to lepo pripremio. Neću sad previše da se hvalim, mada obično ne vidiš ono što ti je pred nosom – ali on je tako muzikalan. Ne primaju te na smer za kompoziciju ako to nemaš u sebi. U tom pogledu sam, kad bolje razmislim, sigurno prilično pronicljiva. Znao je da pokupi bilo šta, prutić ili kamen, i da *stvara muziku*.” Ućutala je, zamislila se, potvrdila to. „Da, baš tako.”

Nikad ne treba gledati nepoznatog psa u oči. Tada te ugrize. Ako te pas napadne i svojim smrdljivim čeljustima ugrize za ruku, ne treba da je povlačiš ka sebi i teraš ga da još jače zagriže. Guraj ruku ka čeljusti dok je pas ne pusti. I zovi policiju koja će doći i ubiti ga jednim hicem.

„Ali sad ćemo malo da majstorišemo i da popravljamo.” Vedar ton. „Krov na kućici zaista treba malo da se dovede u red – uvek dosta toga obavimo kad smo zajedno. Mi smo stvarno dobar tim. Bengt je takođe sposoban, ali to nije isto. Možda ćemo i da se bućnemo u hladnoj vodi. Ali prvo treba da se odvezemo dole! Jeben je to put.”

Prekrstila je ruke. Hoće li me ponuditi cigaretom, kao što se radi s ratnim zarobljenicima pre nego što im se ispali hitac u potiljak? Ili poslednji obrok. Ponuda u aerodromskom kiosku nije bila naročito primamljiva. Tviks čokoladica i flaša kisele vode. Zbogom.

„Tako da je bilo suvišno da dolaziš čak dovde. E pa, stvarno sam rasplela priču! Zapravo sam samo to htela da kažem. I zdravo, naravno.”

Ding-dong. Neko je pročistio grlo u zvučnicima koji su pucetali:

„Jedan, dva, jedan – testing, testing” – konferansije u bingo priredbi iz pakla.

„Dobar dan, dragi putnici! Imamo loše vesti, ali nećemo dozvoliti da nam to upropasti ovaj lepi dan!” Ovaj lepi dan. Nebo bez oblaka.

„Zbog leda na pisti let sa aerodroma Streme će malo kasniti.” Led na pisti? Nalazila sam se bliže Kapi sveta nego ikad u životu. Zar je ovo stvarno prvi put da se susreću s fenomenom zvanim *led*.

„Trenutno računamo na sat i po kašnjenja.”

Haraldova mama je uzviknula nešto uvređeno, nisam baš razaznala šta je rekla, ali je očigledno da je obaveštenje doživela kao ličnu uvredu. Nešto je potonulo u meni, olovo, nešto strašno teško i potencijalno opasno po život. Moj let za Stokholm. Moja slamka spasa. Moja poslednja veza sa civilizacijom. Stvarnošću.

„Zbog velikog broja putnika iz Stremea koji ovde presedaju na let do naše drage prestonice, i to poletanje smo pomerili za kasnije. Javićemo se ponovo sa dodatnim informacijama!” Ti si lobotomisana, rekla sam samoj sebi. Trenutno ništa ne osećaš. Imaš pravo da ćutiš. Sve što kažeš može i biće upotrebljeno protiv tebe u sudskom postupku. Imaš pravo da se posavetuješ sa svojim pravnim zastupnikom...

„Priroda zove”, rekla sam i konačno uspela da se dignem u vertikalni položaj. Raspamećeno sam se osvrerala oko sebe tražeći toalet, onaj blagosloveni znak koji signalizira *SAKRIJ SE OVDE*. Ostavila sam svoj plastični poslužavnik na stolu i u trenu zapazila da je identičan kao njen: bela šolja za kafu, sendvič umotan u

plastiku, ražani hleb. Iz nekog razloga je kupila i sok od kruške na slamčicu. Koja budala to radi? Primetila sam da su mi se ruke zaledile, a prsti zgrčili kao kandže. Opusti se, opusti se – nemaš moždanu aktivnost u frontalnom režnju, vegetativno stanje – bila sam mokra ispod miški i po čelu, bluza se zalepila za telo. Nema nikakvog razloga za paniku, to viču i vatrogasci kada zapravo misle *ODMAH ISPRAZNITE ZGRADU*. Svetlo je bilo žuto. Neko dete je kmečalo, glasno i prodorno. Da li plačem? Od besa? Korenom šake prešla sam preko obraza nadajući se da je pokret neprimetan. Od razočaranja? Ne. Nisam plakala.

Frojd smatra da je anksioznost kad osećaš strah a ne znaš zašto. Mogu da kažem samo da sam osećala neodređeni užas. Možda je užas samo ono što nam je nepoznato, užas bez reči. Kao i sramota – ono tajno i bespomoćno što se ogoli. Mislim da je sramoti i strahu zajednička nemost. Mi kažemo da gledamo istini u oči, a možda je istina ono što znamo, ili ono što se pretpostavlja da znamo, ili ono što mislimo da znamo. Pejzaž kojim putujemo je nepoznat. Ili sve to – sramota, tajne i užas – leži u onom što je Frojd nazivao *unheimlich*. Neprijatnost u onome što dobro poznajemo, ili strano u onom što nam je poznato.

Ljudski sjaj u pogledu majmuna. Podsećala me je na nešto, ili sam nešto povezivala s njom – nešto staro, osećaj neprijatnosti stariji od mog tela, moje krvi, mog sećanja. Lanac asocijacija je naravno bio moj: kinesko mučenje vodom, besni psi koji se otrgnu s povoca i malo deci odgrizu lice. Ženu kojoj je urađena prva transplantacija lica – zapravo je ispala prilično lepo – napao je njen papilon dok je bila odvaljena od tableta za spavanje.

E, da. Droga. Kad se kaže da je nešto kao droga, to obično ima pozitivan smisao; to je nešto čemu se ne može odoleti. Ova je žena kao droga, u smislu da je u određenim sredinama neizbežna i da pri kontaktu s njom stvarnost postaje nestabilna i nadmoćna, prejaka i nadrealna. Destabilišuća. Jesi li rekla da je ovo pod? Strašno liči na plafon.

Zaključala sam se u kabinu u ve-ceu i pritisnula čelo na pločice. Glas mi je zvučao pedagoški: Ti nisi zarobljena. Ti nisi talac. Ti se ne nalaziš u paklu. Nije đavo seo tu s tobom da malo pročaska. Đavo ima jarčevo kopito. Đavo ne pije sok od kruške na slamčicu. Haraldova mama je sasvim obična žena koja želi da vidi svog sina koji je šest nedelja proveo u centru za lečenje u norveškim planinama. Veliko pitanje je zašto sam ja tu i zašto želim da vidim njenog sina koji je šest nedelja proveo u centru za lečenje u norveškim planinama.